

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*Кільченко Алла Віленівна,
науковий співробітник відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ
allavk16@gmail.com*

*Шиненко Микола Андрійович,
завідувач сектору мережних технологій і баз даних
відділу відкритих освітньо-наукових інформаційних систем
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ
nikshin2009@gmail.com*

Вступ. Цифрова трансформація суспільства має значний вплив на всі сфери життя, в тому числі – на галузь освіти і науки. Тому застосування інформаційно-цифрових технологій (далі – ІЦТ) відкритого доступу є потужним допоміжним інструментом для підтримки науково-педагогічних досліджень, впровадження та оцінювання їх результатів.

Для того, щоб виділити з великого масиву наукових відомостей актуальні і якісні дослідження фахівці створюють міжнародні наукометричні бази даних (далі – БД) з метою визначення статистичними методами кількісних та якісних показників діяльності освітніх закладів і наукових установ, підрозділів й окремих учених, публікацій та видань.

З використанням ІЦТ з'явився великий потенціал для створення, підтримки функціонування й моніторингу вебресурсів наукових видань на відкритих платформах. Також відбулися зміни вимог до них, тобто сьогодні потрібно мати вебсторінку засновника журналу, вебсайт видання, включення його до міжнародних наукометричних і реферативних БД та ін. Отже, сама епоха цифрової трансформації вимагає від засновників електронних наукових журналів активно використовувати наукометрію [3].

Постановка задачі. Розвиток потенціалу освіти і науки та активізації міжнародного співробітництва у сфері наукових досліджень та інновацій може відбуватися лише за умови відкритого безкоштовного доступу до наукових напрацювань.

Наукові публікації вчених повинні бути здобутком всієї світової наукової спільноти, і за допомогою вільного доступу до них буде відбуватися розвиток наукової діяльності та суспільства. Таким чином, актуальне **завдання** сьогодення для науково-педагогічних працівників – опанувати знаннями, розвивати уміння та навички щодо застосування засобів ІЦТ, збирання, аналізу й моніторингу статистичних даних для підвищення ефективності проведення науково-педагогічних досліджень. Для широкого впровадження результатів цих досліджень потрібно їх оприлюднити з використанням професійного наукового спілкування, засобів зв'язку та видавництва наукових праць в електронних наукових журналах, що індексуються в міжнародних наукометричних БД. Враховуючи те, що доступ приблизно до третини опублікованих міжнародних наукових журналів надається користувачам на платній основі, тому одне з найважливіших **завдань**, що спрямоване на розвиток наукових досліджень – це надання вільного доступу до наукових публікацій.

o o

Мета дослідження – оглянути та проаналізувати найбільш популярні інформаційно-цифрові технології відкритого доступу як засобу підтримки науково-педагогічних досліджень.

Основна частина. На тлі розвитку відкритого доступу ситуація із журнальними *датасетами* (*наборами даних*) швидко змінюється. Цьому сприяє те, що зростає роль препринтів та відповідних майданчиків типу arXiv або RePEc, все важливішими стають провідні конференції з комп'ютерних наук, а монографії та збірники продовжують залишатися значущими у соціальних та гуманітарних дисциплінах. Затребуваними стають набори даних та їх сховища типу *Zenodo*. Нові БД відображають всі ці аспекти. Оскільки у світі спостерігається перехід до відкритого доступу ОА (Open Access – відкритий доступ) [1], і через декілька років усі основні наукові журнали, більш за все, перейдуть на ОА-модель, наповнення цих систем буде швидко зростати. Сьогодні перед тим, як надіслати рукопис наукової статті до журналу, науковцям потрібно ретельно дослідити дані про це видання, щоб не потрапити до «хижацького» журналу. У світі популярними є поширені списки видань, що складені експертами з використанням наукометрії у вигляді допомоги для профільних спеціалістів. На таких списках засновано, наприклад, оцінювання університетів у Скандинавії або неформальні вимоги для охочих зробити академічну кар'єру в економіці, комп'ютерних науках та інших дисциплінах. Найбільш *актуальними* та доступними є:

- Національний список Норвегії ***Register over vitenskapelige publiseringskanaler*** (<https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/AlltidFerskListe>), до якого входять журнали, конференції та книжкові видавництва, доступний після вільної реєстрації.
- Список Фінляндії ***Publication Forum*** (<https://www.julkaisufoorumi.fi/en>) – Форум публікацій – класифікація каналів публікацій, що створена фінською науковою спільнотою для підтримки оцінювання результативності академічних досліджень.
- ***Journal Quality List*** (<https://harzing.com/resources/journal-quality-list>) від Енн-Віл Гарцінг (Anne-Wil Harzing), розробника Publish or Perish – Метарейтинг, що поєднує 10 рейтингів журналів з економіки, менеджменту та суміжних галузей.
- ***CORE Conference Portal*** (<http://portal.core.edu.au/conf-ranks>) – найбільш авторитетний рейтинг конференцій у Computer Science, що складається об'єднанням факультетів CS Австралії вже багато років, (включає 1 тис. конференцій за 5-ма рівнями, із зазначенням основних та другорядних тематик.

Репозиторії даних і датасетів є сегментом наукової комунікації, який найбільш швидко розвивається. Один з провідних каталогів сховищ даних – ***FAIRsharing.org*** (<https://fairsharing.org>), що включає понад 2 тис. БД, від загальнонаукових до специфічних. Загальнодоступними також є каталог – ***re3data*** (<https://www.re3data.org>) та ***OpenDOAR*** (<https://v2.sherpa.ac.uk/opensdoar>) – каталог відкритих електронних архівів, що об'єднує майже 3 тис. репозиторіїв наукової інформації й надає можливість відбору та пошуку відкритих архівів за

географічним розташуванням, типом матеріалів, предметною областю, мовою та ін.

Найбільш популярні та авторитетні у світі вебсервіси, що здійснюють процес збирання, систематизації та розрахунок основних бібліометричних показників у галузі освіти та науки є реферативні БД **Scopus** від Elsevier та **Web of Science** (далі – **WoS**) від Clarivate. Доступ до цих БД платний, тому що їхні розробники – це комерційні компанії, але науковці та студенти університетів і науково-дослідних організацій, яким держава надала безкоштовний доступ до цих ресурсів, можуть вільно ними користуватися за допомогою внутрішньої локальної мережі.

Списки журналів та їх метрик у Scopus від компанії Elsevier спочатку позиціювалися як відкриті на протигагу платним імпаکت-факторам WoS. Онлайн-каталог джерел Scopus (доступний без підписки) на червень 2023 р. містить понад 40 тис. наукових журналів, дані щодо 500 основних конференцій та ін. Також можна завантажити таблицю в Excel, де вказані тематики, видавець та значення CiteScore. Популярні нормалізовані метрики цієї БД для Elsevier розраховують зовнішні виконавці: значення SJR легко завантажити в Excel на ScimagoJR, а SNIP – на CWTS Journal Indicators. Пошукова система Scopus також пропонує **Research Performance Measurement (RPM)** – засоби оцінювання результативності наукових досліджень, авторів, напрямків у дослідженнях та наукових журналів. Безкоштовна версія WoS дозволяє переглянути інформацію про дослідника: авторський профіль, бібліографічний опис статей автора, метрики. Реєстрація обов'язкова.

Розглянемо деякі спеціальні набори даних, що знаходяться у відкритому доступі:

Base (Bielefeld Academic Search Engine) (<https://www.base-search.net>) – один з найбільших у світі пошукових сервісів з академічних вебресурсів, що індексує близько 332 млн описів та повних текстів документів із понад 11 тис. джерел, близько 60% з яких є вільнодоступними. Сервісом BASE керують фахівці бібліотеки університету Билефельда.

Directory of open access journals (DOAJ) (<https://doaj.org>) – унікальний за обсягом каталог рецензованих журналів високої якості з усього світу, які знаходяться у відкритому доступі й охоплюють усі галузі природничих, соціальних та гуманітарних наук та ін. DOAJ містить велику кількість інформації: близько 9 млн статей, понад 13 тис. ОА-журналів, які представлені 133-ма країнами 80-ти мовами у різних форматах.

Lens (<https://www.lens.org>) – австралійська відкрита БД, яка є однією з найбільших онлайн пошукових систем, що надає відкритий доступ до наукових досліджень і повнотекстових посібників та охоплює: 259 млн наукових публікацій, 148 млн патентів і 453 млн біологічних послідовностей, генеруючи широкі метадані. За допомогою сервісу Lens можна експортувати дані у форматі JSON з високим ступенем деталізації [2].

OpenAlex (<https://openalex.org>) – повністю відкритий каталог сотень мільйонів взаємопов'язаних об'єктів глобальної дослідницької системи від провідних наукових журналів до локальних репозиторіїв: наукових праць, авторів, видавців, наукових організацій та ін. API є основним способом отримання даних OpenAlex. Денний ліміт викликів API становить 100 тис. запитів на користувача на день. Наразі цей вебінтерфейс знаходиться на стадії альфа-версії, а бета-версія буде запущена в липні 2023 р.

o o

Висновки. У роботі оглянуто та проаналізовано найбільш популярні ІЦТ відкритого доступу як засобу підтримки науково-педагогічних досліджень, за допомогою яких вчені, викладачі, аспіранти й докторанти можуть здійснювати пошук наукових публікацій, журналів та ін. Найбільш перспективною безкоштовною БД можна вважати OpenAlex, яка пропонує відкриту заміну галузевим стандартним базам наукових знань, таким як Scopus і WoS, і має значні переваги з точки зору інклюзивності та доступності.

Впровадження ІЦТ в галузь освіти та науки надає можливість підвищення ефективності та результативності науково-педагогічних досліджень, а також конкурентоспроможності наукових установ та закладів вищої освіти в інноваційній науковій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кільченко А. В., Шимон О. М. Онлайн сервіси з відкритим доступом як засоби пошуку наукових джерел. *Цифрова компетентність вчителя нової української школи: 2023 (Пошук рішень у період війни)* : зб. матеріалів Всеукр.наук.-практ. семінару, м. Київ, 21 берез. 2023 р. К.: ІЦО НАПН України. 2023. С. 88 - 92. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735115>
2. Новицька Т. Л. База даних Lens – відкритий онлайн сервіс для пошуку наукових джерел. *Цифрова компетентність вчителя нової української школи: 2023 (Пошук рішень у період війни)* : зб. матеріалів Всеукр.наук.-практ. семінару, м. Київ, 21 берез. 2023 р. К.: ІЦО НАПН України. 2023. С. 117 - 121. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/73511>
3. Спирін О. М., Іванова С. М., Кільченко А. В., Новицька Т. Л. Використання наукометричних баз даних і систем вебаналітики для моніторингу електронних наукових фахових видань. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон, 2020. № 45. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723135>

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЖУРНАЛІСТСЬКУ ПРОФЕСІЮ

Кравчук Вікторія Володимирівна,

асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій навчання
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

viktorija.kravchuk@ukr.net

Сучасна журналістика являє собою складну систему органів масової інформації, що дедалі ускладнюється. Поява нових елементів у ній пов'язане не тільки з простим збільшенням кількості одиниць, але й зміною якісного стану системи в цілому. Причини бурхливого розвитку журналістики обумовлені різними чинниками, не винятком є науково-технічною революцією в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, створенням буквально в останні десятиліття нового виду існування інформації, пов'язаним з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [1, ст. 84].

Однак, разом з численними перевагами, ІКТ також створюють ряд проблем, які впливають на журналістів і журналістську професію в цілому.

Одна з основних проблем полягає у великій кількості інформації, доступній через Інтернет. Журналісти мають шукати, відбирати і перевіряти інформацію з